№ 47: КНИЖКИ І ТІ, ХТО ЇХ РОБИТЬ

Не видавати текстів, які нам не цікаві: розмова з Олексієм Жупанським

ВІКТОРІЯ СЕМЕНОВА

2 ЖОВТНЯ 2019

Олексій Жупанський, який починав роботу з книжками у видавництві «Юніверс», а 2007 року заснував власне «Видавництво Жупанського», розповідає про ситуацію на українському книжковому ринку, про роботу з перекладами та про те, що цінне в текстах.

Фото: Михаил Майзульс

– Який має бути текст, щоб ви захотіли його видати? Що впливає на ваші плани?

– Із перекладною літературою, із якою ми здебільшого працюємо, простіше: там в автора вже є ім'я й репутація. Якщо ж говорити про невеличку, але дуже любу мені серію «Альтернатива», де виходить сучасна українська проза, то вона постала на ґрунті мого великого роздратування якістю української прози 2000–2010-х років. Тоді, хоч куди поткнися, усюди кишіло «геніїв». Вони хвалили себе навзаєм, і критика долучалася до овацій. Насправді ж у більшості випадків це була досить слабка, геть аматорська література, позбавлена будь-яких вітальних ознак здорового творчого процесу. Одна з причин такої ситуації, звісно, полягала в кричущому браку україномовних текстів, проте це не могло бути виправданням.

Начитавшись піднесених оглядів і статей, я тоді подумав: як же так, цікавлюся тільки іноземними авторами, а тут місцеві буйно квітнуть. Накупив книжок і почав читати. Яке ж це було розчарування! Слово «халтура» було б занадто м'яке – інфантилізм, примітивність, аматорство, про яке не варто говорити, не те що називати його літературою. Ні фабули, ні сюжету, невміння послуговуватися мовою, концептуальна безпорадність – картина складалася приблизно така. Читати ці тексти було просто нецікаво. Більше чіпляла публіцистика, ніж ті так звані романи. Тоді я й вирішив запропонувати альтернативу.

Ми друкуємо тексти, написані хорошою мовою, з гарним авторським стилем і якщо не захопливим, то бодай актуальним і міцним сюжетом. Часом якимось із цих аспектів можна знехтувати, якщо інші справді видатні. А ще книжка має бути оригінальна: дуже дратує, коли автор удвадцяте переказує пересічний американський фільм класу Y, де група студентів виїжджає в темний безлюдний ліс і там переживає (точніше, не переживає) напад вурдалаків.

Формування видавничих планів – це непростий процес. З перекладною літературою передусім ідеться про авторські права. Здавалося б, немає нічого простішого: є автор або його правонаступники, є агенції, які представляють інтереси автора та з якими українське видавництво домовляється про переклад і видання тексту. Проте часто знайти правонаступника нещодавно померлого автора виявляється архіскладним завданням, його контактів ніде немає, як нема й відкритих списків агенцій. Не знаю, чому цей бізнес у всьому світі діє так таємничо. Це один із аспектів, які впливають на плани. Інші стосуються того, чи ця книжка вже виходила на український ринок, як була сприйнята, чи зможе наше видавництво знайти перекладача відповідної кваліфікації. Наприклад, Томас Пінчон чи Джеймс Джойс – автори, працювати з якими дуже складно, тож мало хто за них візьметься; часто це проєкти цілого життя. Так було і з «Утраченим раєм» Джона Мілтона, який ми щойно видали: над його

перекладом Олександр Жомнір працював понад тридцять років.

Є чимало кумедних історій про абсурдні переклади, про списування з російських видань, про видавничі колективи, де жоден працівник не знає ані англійської, ані української, тож виходить у них скоріш набір слів, ніж книжка.

– Як відрізняється робота з текстами, в оригіналі написаними українською, і перекладами?

– З українськими редакторської роботи значно менше, ніж із перекладними. Якщо в українському тексті треба багато редагувати, це зазвичай означає, що він загалом поганий, і ми від нього відмовляємося. Тимчасом у перекладах важливо, щоб, скажімо, англомовний твір був перекладений саме українською, тобто в ньому не має лишатися притаманних англійській мові конструкцій. Перекладачеві не достатньо добре знати англійську й українську, він мусить бути насамперед перекладачем і трансформувати структури однієї мови в те, що властиве іншій. На жаль, часто вважають, що для перекладу достатньо подати тлумачення окремих слів.

Українському ринку загалом бракує професійних перекладачів, редакторів, коректорів. Коли після 2014 року наше книговидання почало нарощувати темпи, виявилося, що гостро не вистачає людей, які могли б робити книжки. Тому є чимало кумедних історій про абсурдні переклади, про списування з російських видань, про видавничі колективи, де жоден працівник не знає ані англійської, ані української, тож виходить у них скоріш набір слів, ніж книжка, тощо. Цей стрімкий розвиток ринку, від 2014 до 2018 року, передусім налякав: не дуже ясно було, чим усе закінчиться. Зараз ситуація потроху стабілізується, але професійних кадрів досі бракує.

– А якщо виховати їх для себе?

– Як видавець, я не маю ні сил, ані ресурсів, щоб систематично навчати перекладачів або редакторів. Щонайбільше можу підкоригувати дрібні недоліки в освіті, проте не переробляти за ними всю роботу й тим більше не вчити з нуля. Кожен має дбати про свою справу. Проте я цілковито підтримую ідею видавничої лабораторії, де перекладачі, редактори й коректори могли би спільно працювати з текстами, нехай навіть уже виданими, удосконалюючи навички.

Наразі, наскільки я знаю, є лише один перекладацький фестиваль у Хмельницькому, «Translatorium», і регулярні ініціативи об'єднання «Перекладачі в дії».

– Чим ви керуєтеся в оформленні книжок? Від чого залежить, якою буде обкладинка?

– Від серії, у якій виходить текст, від його змісту, від того, з якого боку ми хочемо його показати. Мене тішить, що дизайн наших книжок останнім часом покращився. Наприклад, «Утрачений рай» Мілтона отримав спеціальну відзнаку львівського Форуму видавців 2019 року як найкрасивіша книжка за версією харківського журі.

Процес вибору обкладинки – це брейнстормінг, у якому беремо участь я й дизайнер. Ми обговорюємо концепції, думаємо про те, чого хочемо від оформлення. Розбираємо ескізи й допрацьовуємо їх. Буває дуже просто, коли дизайнер втілює ідею й ми її одразу погоджуємо. А трапляється, як із романом «Берлін Александерплац» Альфреда Дебліна, для якого ми перебрали 33 варіанти обкладинок.

Світових класиків вибрали до нас; ми ж намагаємося відшукати тих, хто спроможний написати щось не менш вагоме, серед українських письменників.

– Із якими проблемами вам доводиться стикатися як видавцеві паперових книжок? І чому все-таки варто їх видавати?

– У 2007–2008 роках під впливом «експертних думок» про те, що паперовим виданням прийшов кінець, багато часописів перейшло в онлайн, відмовившись від друкованих версій, але невдовзі повернулося до паперу, як «Times». Зрозуміло, книжки – не періодика. Та паперову книжку хоронять, як пам'ятаю, з 2003 року, а віз і нині там. По-перше, в Україні електронні книжки нерентабельні. Якось ми продавали в партнерстві з компанією «Обрій континент менеджмент» електронні версії своїх книжок, проте дохід від продажів виявився такий мізерний, що справа втратила будь-яку привабливість. По-друге, електронні книжки дуже легко піратити. Щоб захистити їх, потрібні спеціальні сервіси, які ускладнюють процес пропозиції електронних видань кінцевому споживачеві, але й це не панацея.

Я не маю нічого проти електронних видань, це справді зручно. Проте, як і більшість читачів,

лишаюся прихильником паперової книжки, нехай вона й займає багато місця. І хоча видавцям нелегко з поліграфією – ми постійно наражені на клопоти з друкарнями – я вважаю, що паперова книжка має неповторну естетику, з якою варто працювати.

– І насамкінець: як би ви сформулювали концепцію «Видавництва Жупанського»?

– Наша видавнича концепція – це непроминальні тексти світової літератури, та культурна база, що має бути перекладена будь-якою мовою: Джойс, Орвелл, Мілтон, Пінчон і навіть Воттс – так-так, не дивуйтеся щодо останнього, я впевнений, що в майбутньому Пітер Воттс посяде місце класика не лише жорсткої фантастики, а й літератури загалом. Серед майстрів готичної прози – Лавкрафт. З Говардом Філіпсом Лавкрафтом цікаво: молодше покоління, яке не читало його російською, починає знайомство з ним саме з українського перекладу, і Лавкрафт одразу міцно вкорінюється в сучасну українську літературу й культуру. Українським читачам він чомусь особливо близький, і ми цьому, звісно, раді.

Ми ніколи не будемо видавати текстів, які нам особисто не цікаві, які ми вважаємо суспільно неприйнятними чи бездарними. Я б, наприклад, ніколи не видавав книжок крайньо лівацького спрямування. І навіть не тому, що якось особливо схиляюся вправо, а тому, що вважаю увесь цей ідейний корпус популістським і вкрай деструктивним, а тих, хто його сповідує, – лицемірними шкідниками, які підмінюють поняття та пропагують утопійні й популістські ідеї, намагання втілити які призводять лише до стагнації та нищення, всього до чого вони торкаються.

Щодо оригінальних текстів, то в серії «Альтернатива» ми показуємо, якою хочемо бачити сучасну українську прозу: небанальною, нешаблонною, талановитою, актуальною й цікавою. Світових класиків вибрали до нас; ми ж намагаємося відшукати тих, хто спроможний написати щось не менш вагоме, серед українських письменників.

ВІКТОРІЯ СЕМЕНОВА 2 ЖОВТНЯ 2019

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**